

Koncepti arhiva u prošlosti

Požarić, Lada

Undergraduate thesis / Završni rad

2021

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zagreb, Faculty of Humanities and Social Sciences / Sveučilište u Zagrebu, Filozofski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:131:674735>

Rights / Prava: [Attribution 4.0 International](#)/[Imenovanje 4.0 međunarodna](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-12-27**

Sveučilište u Zagrebu
Filozofski fakultet
University of Zagreb
Faculty of Humanities
and Social Sciences

Repository / Repozitorij:

[ODRAZ - open repository of the University of Zagreb
Faculty of Humanities and Social Sciences](#)

SVEUČILIŠTE U ZAGREBU
FILOZOFSKI FAKULTET
ODSJEK ZA INFORMACIJSKE I KOMUNIKACIJSKE ZNANOSTI
Ak. god. 2020./2021.

Lada Požarić

Koncepti arhiva u prošlosti

završni rad

Mentor: dr. sc. Hrvoje Stančić, red. prof.

Neposredni voditelj: dr. sc. Jozo Ivanović, viši arhivist

Zagreb, rujan 2021.

Izjava o akademskoj čestitosti

Izjavljujem da je ovaj rad rezultat mog vlastitog rada koji se temelji na istraživanjima te objavljenoj i citiranoj literaturi. Izjavljujem da nijedan dio rada nije napisan na nedozvoljen način, odnosno da je prepisan iz necitiranog rada, te da nijedan dio rada ne krši bilo čija autorska prava. Također izjavljujem da nijedan dio rada nije korišten za bilo koji drugi rad u bilo kojoj drugoj visokoškolskoj, znanstvenoj ili obrazovnoj ustanovi.

Sadržaj

1. Uvod	1
2. Povijesni razvoj arhiva	2
2.1. Arhivi u starom, srednjem i ranom novom vijeku	2
2.2. Arhivi u 19. i 20. stoljeću.....	10
2.3. Arhivi danas i u budućnosti.....	15
3. Odnos arhivistike s drugim bliskim znanostima	18
3.1. Arhivistika i bibliotekarstvo.....	18
3.2. Arhivistika i povijest	21
4. Zaključak	24
5. Literatura	25
Sažetak	28
Summary	29

1. Uvod

Arhivi su neizostavan dio procesa napretka modernog društva. Javnost je zato danas sve više zainteresirana za njihovu djelatnost i shvaća vrijednost arhivskog gradiva te potrebu njegovog dugoročnog očuvanja. Kako bi današnja društvena uloga arhiva bila razumljivija važno je proučiti njihov razvoj kroz različita povijesna razdoblja, kao i funkcije koje su u pojedinim periodima imali. Sve su to vrlo kompleksni procesi, pa je uvodno potrebno upozoriti na što bi prilikom istraživanja ove teme trebalo pripaziti. Jedino svijest o tome zbog čega dolazi do pojedinih pogrešnih interpretacija može unaprijediti proučavanje koncepata arhiva.

Većina arhiva sve do sredine 19. stoljeća nije imala obilježja institucija u modernom smislu te riječi. Proces institucionalizacije arhiva i početak njihovog javnog djelovanja vezan je za jačanje uloge države, odnosno povećanje upravnog aparata i proširenje djelokruga javnih poslova. Zato arhivi starog, srednjeg i ranog novog vijeka nisu niti mogli imati ona obilježja i zaduženja kakva su se pojavila u 19. stoljeću, a postala još složenija tijekom 20. stoljeća. Dakle, takva percepcija ne bi bila u skladu s karakteristikama ranijih povijesnih razdoblja, odnosno s stupnjem razvoja društva u spomenutim periodima. Uvijek je potrebno pažljivo pratiti povijesni kontekst kako bi se izbjegli pogrešni zaključci o arhivima i načinu organizacije arhivskog gradiva.

Odnos arhiva i knjižnica kompleksan je i kroz prošlost se značajno izmijenio. Njihova usporedba, odnosno sagledavanje sličnosti i razlika potrebno je da bi se dobila detaljnija slika o samom razvoju arhiva. Međutim, i tu postoje pojedinosti na koje treba obratiti pozornost. Prvo je potrebno naglasiti da su i knjižnice tek u 19. stoljeću počele dobivati obilježja modernih institucija. Iz tog razloga im se, kao i u slučaju arhiva, ne smiju davati šire karakteristike nego što su ih u pojedinom povijesnom razdoblju posjedovale. Drugo na što treba usmjeriti pažnju je razdoblje starog vijeka. U istraživanjima arhiva i knjižnica u tom periodu ponekad je prisutno miješanje, tj. nepravilno korištenje ovih dvaju pojmova, i to u korist knjižnica. Kako bi se to izbjeglo, uz detaljno poznavanje specifičnih obilježja arhiva i knjižnica, potrebno je ponovno uzeti u obzir širi kontekst društvenog razvoja u samom povijesnom razdoblju.

2. Povijesni razvoj arhiva

Arhivi su se postupno razvijali i dobivali današnja obilježja. U svakom povijesnom razdoblju odnos prema arhivima i njihovoj ulozi bio je drugačiji te je stoga važno razumjeti specifičnosti pojedinog perioda.

2.1. Arhivi u starom, srednjem i ranom novom vijeku

Nastanak arhiva danas se uglavnom povezuje s izumom pisma, no potreba za čuvanjem i naknadnom upotrebom informacija nastupila je znatno prije početka njegova korištenja. Već se u 5. tisućljeću prije Krista na Bliskom istoku pojavljuju prve zajednice koje žive sjedilačkim načinom života, stvaraju se preteče gradskih naselja, prisutna je specijalizacija rada i društveno raslojavanje. Postupno se pokreće i proces razmjene dobara, a upravo je trgovina potakla arhiviranje. Jedino je uz pomoć arhiviranja bilo moguće učinkovito pratiti različite transakcije koje su izvršavane, poput količine kupljene ili prodane robe i podmirivanja dugova. Na nekoliko arheoloških nalazišta u današnjem Iraku i Iranu pronađena su naselja u kojima je jedan dio građevina najvjerojatnije imao svojevrsnu administrativnu svrhu. Jedno takvo nalazište je i Tall-e Bakun A koje se nalazi u današnjoj iranskoj provinciji Fars.¹

Većina građevina u nalazištu Bakun ima stambena obilježja što potvrđuju ostaci ognjišta i posuđa, dok manji dio ima karakteristike skladišnog prostora. Skladišta su se nalazila u sjevernom dijelu naselja u ukupno pet građevina. Pronalazak glinenih pečata u njihovim stražnjim prostorijama izuzetno je važan zato što potvrđuje da su se na tim mjestima, osim skladištenja robe odvijale i neke trgovinske transakcije. Osim toga, pronađeni glineni pečati bili su ispečeni te su se nalazili u većim skupinama. Ti postupci ukazuju na brigu o pečatima, tj. namjeru da ih se sačuva i koristi prema unaprijed određenom redoslijedu.²

¹ Ferioli, Piera, Enrica Fiandra, Gian Giacomo Fissore, and Marcella Frangipane, eds. *Archives before writing*. Roma: Pubblicazione Degli Archivi di Stato, 1994., str. 35.
https://www.researchgate.net/publication/311558743_Archives_before_Writing (20. 8. 2021.).

² Ibid., str. 38-39.

Nakon otkrića pisma društva su se počela usložnjavati brže nego dotada. Administrativni postupci postali su kompleksniji što je dovelo do ubrzanog razvoja arhiva. To posebno vrijedi za civilizacije velikih rijeka, odnosno one na području Mezopotamije i Egipta. Mezopotamske i egipatske arhive je vrlo teško istraživati. Kako navodi Ernst Posner, glavni razlog tome su arheološka iskopavanja iz druge polovice 19. stoljeća koja nisu provedena s dovoljnom pažnjom, a često su bila i neprofesionalna. Arheologe su u tom prvobitnom razdoblju prije svega zanimale monumentalne građevine, palače, hramovi i spomenici, dok su se kod dokumenata fokusirali samo na njihovu kvantitetu. Konteksti u kojima su dokumenti otkriveni, odnosno obilježja građevina ili prostorija gdje su nađeni zbog takvih su okolnosti bili uglavnom zanemareni.³

Iz arheoloških nalaza ipak je vidljivo da su kao podloga za pisanje služili drvo, slonovača, papirus, koža, a u najvećem broju slučajeva glina. Pločice od drva i slonovače bile su skuplje od onih glinenih, ali su imale i nekoliko prednosti. Takve pločice premazivale su se slojem voska, pa se moglo više puta pisati i brisati podatke. Zbog toga se one nisu morale izrađivati i nabavljati u toliko velikim količinama. Isto tako, glinene pločice su se morale sušiti na suncu ili biti ispečene u posebnoj vrsti peći kako bi dostigle svoju punu čvrstinu. Taj složeni postupak bilo je vrlo teško provoditi u složenim uvjetima rata ili putovanja, pa su pisari umjesto gline vjerojatno često koristili drvo.⁴

Pisari su bili svjesni da u neodgovarajućim klimatskim uvjetima, kao što su visoka temperatura i velika vlažnost zraka, dokumenti na glinenim pločicama brzo propadaju. Iz tog su razloga prostorije za odlaganje dokumenata pokušavali što adekvatnije opremiti. Primjerice, u arhivu hrama u Uruku su na podu prostorije s dokumentima pronađeni kanalići za vodu koja je isparavala i hladila zrak.⁵

Dokumenti su se skladištili na tri načina. Prvi i najrjeđi način bio je smještanje dokumenata u zidne niše. Drugi način podrazumijevao je odlaganje dokumenata na police koje su bile izrađene od cigle, gline ili, u najvećem broju slučajeva, drveta. Na policama su glinene pločice stajale u horizontalnom ili vertikalnom položaju što je ovisilo o tome koliko je neiskorištenog prostora bilo na raspolaganju. Način koji je prevladavao bio je stavljanje glinenih pločica u spremnike. Kao

³ Posner, Ernst. *Archives in the ancient world*. Reprinted by Society of American Archivists with Harvard University Press, 2003., str. 5-6. <http://files.archivists.org/pubs/free/ArchivesInTheAncientWorld-2003.pdf> (20. 8. 2021.).

⁴ Ibid., str. 19-20.

⁵ Ibid., str. 54.

spremnici su služile košare, kutije ili ćupovi. U košarama su dokumenti bili najizloženiji vanjskim utjecajima jer se nisu mogle zatvoriti. Za razliku od toga, kutije i ćupovi su imali poklopce koji su štitili spise od oštećenja. Još jedna prednost kutija i ćupova bila je što su se mogli uredno složiti na pod, police ili klupe. Klupe su često bile smještene uz zidove arhivskih prostorija čime se štedio prostor.⁶

Mezopotamski arhivi su većinom bili smješteni u palačama vladara ili u hramovima. U najranijim arhivima nije bila jasno naznačena granica između pojedinih vrsta dokumenata, ali s vremenom će se diferencijacija povećavati. Zato su arhivi mezopotamskih gradova-država u kasnijim razdobljima imali vrlo visok stupanj organizacije. Palača grada-države Mari posjedovala je arhiv u kojem su dokumenti o unutarnjem uređenju i upravljanju gradom-državom bili odlagani zasebno od onih koji su se ticali odnosa s drugim gradovima-državama. Još je složeniju strukturu imao arhiv palače u Ugaritu. Državni poslovi u Ugaritu su bili jako razgranati, pa je postojalo mnoštvo ureda zaduženih za zasebna područja. Iz tog razloga u palači je bilo više arhivskih prostorija, a svaka je bila vezana za svoj ured.⁷

Na području Mezopotamije su, osim arhiva neposredno vezanih za državu, postojali i privatni arhivi. Jedan od takvih primjera je onaj staroasirskih trgovaca. Prijestolnica Staroasirskog Carstva, Assur, nalazila se u sjevernom dijelu Mezopotamije i bila središte trgovačke mreže koja se protezala sve do središnje Anatolije. Upravo su u Kaneshu, jednoj od staroasirskih trgovačkih kolonija, pronađeni privatni arhivi trgovaca. Dokumente su trgovačke obitelji uglavnom čuvale u dobro osiguranim prostorijama u stražnjim dijelovima kuća, zajedno s drugim dragocjenostima. Arhivi su vrlo različitog opsega, a brojnost i vrsta spisa ovise o tome koliki je bio opseg posla pojedinog trgovca. Primjerice, trgovci koji su imali više poslovnih partnera ili su se bavili karavanskom trgovinom i često putovali, imali su sačuvanu veću količinu pisama jer su njima održavali kontakt sa svojim suradnicima ili bližnjima.⁸ Osim pisama pronađeno je još nekoliko vrsta dokumenata među kojima su najbrojniji oni pravni. Također, otkrivene su liste trgovačkih transakcija, poput vrste i količine robe, opsega troškova te neplaćenih dugova.⁹

⁶ Posner, *Archives in the ancient world*, n. dj., str. 56-59.

⁷ Ibid., str. 29-32.

⁸ Faraguna, Michele, ed. *Archives and archival documents in ancient societies: Legal documents in ancient societies IV, Trieste 30 September-1 October 2011*. EUT Edizioni Università di Trieste, 2013., str. 27-29. <https://www.openstarts.units.it/handle/10077/8649> (20. 8. 2021.).

⁹ Ibid., str. 37-38.

Ostaci egipatskih arhiva iz razdoblja vladavine faraona uglavnom su, kao i mezopotamski, vezani za palače vladara ili hramove, ali su znatno oskudniji. Takvo stanje posljedica je gotovo isključive upotrebe papirusa kao podloge za pisanje. Iako je egipatska klima vrlo pogodna za rast papirusa, ona je izrazito nepovoljna za njegovo čuvanje. Zbog toga je većina spisa uništena te je vrlo teško stvoriti sliku o tome kako su arhivi bili organizirani i kako se njima upravljalo.¹⁰

Unatoč tome, na prostoru antičkog Egipta postoje ostaci jednog arhiva koji nije važan samo za shvaćanje razvoja egipatske administracije, nego i prijenosa informacija na području čitavog Bliskog istoka u starom vijeku. Taj arhiv se nalazi u Amarni, gradu koji je kao novu prijestolnicu Egipatskog Kraljevstva dao izgraditi faraon Amenofis IV. Eknaton. Amarna je napuštena ubrzo nakon smrti Amenofisa IV. Ehnatona, a kada su u 19. stoljeću ostaci grada prvi puta iskopani, većina nalaza je odnesena. Ipak, za vrijeme istraživanja koja su provedena posljednjih godina pronađena je točna lokacija arhiva. On se nalazio u administrativnom dijelu grada te je u njegovim prostorijama otkriveno više stotina glinenih pločica. Glinene pločice ispisane su akadskim jezikom, tadašnjom *linguom francom*, i klinastim pismom. Navedena obilježja upućuju na to da su pločice bile dio korespondencije faraona Amenofisa IV. Ehnatona, a arhiv u kojem su se one čuvale najvjerojatnije je bio zadužen za poslove održavanja kontakata s drugim državama. Zbog oštećenosti se jedino ne može zaključiti kakva je točno bila organizacija dokumenata.¹¹

Vrlo je malo dokaza o postojanju razvijenije arhivske prakse u klasičnom razdoblju antičke Grčke, tj. u 4. i 5. stoljeću prije Krista. Atena je jedini polis čija je državna uprava imala viši stupanj organizacije i stoga je njezin primjer najprikladniji za proučavanje ove teme. Među znanstvenicima se vodi prijemor o tome koliku su uopće ulogu dokumenti i njihovo čuvanje imali u tadašnjem grčkom društvu jer je ono gotovo isključivo počivalo na usmenom prijenosu informacija. Još jedna okolnost, koja otežava donošenje čvršćeg zaključka, je što su se do današnjih dana očuvali samo dokumenti uklesani na kamene stele. Na kamene stele se upisivao sadržaj onih dokumenata za koje su atenske vlasti procijenile da moraju biti objavljeni javno. Među takve slučajeve mogu se ubrojiti popisi muškaraca koji su bili pripadnici atenskih konjaničkih postrojbi ili ugovori o odnosima s drugim polisima. Svi ostali spisi administrativne i pravne naravi, koji su se bilježili na papirusu ili

¹⁰ Bausi, Alessandro, Christian Brockmann, Michael Friedrich, and Sabine Kienitz. *Manuscripts and Archives: Comparative Views on Record-Keeping*, Berlin, Boston: De Gruyter, 2018., str. 74-75. <https://doi.org/10.1515/9783110541397> (20. 8. 2021.).

¹¹ Ibid., str. 134-136.

drvetu, zbog nepovoljnih su se klimatskih uvjeta uništiti. Za njih se danas zna zahvaljujući literarnim djelima atenskih pisaca i filozofa koji se često referiraju na te dokumente.¹²

Broj dokumenata i praksa njihovog čuvanja u Ateni je definitivno bila učestalija nakon što je krajem 5. stoljeća prije Krista osnovan arhiv u sklopu svetišta „Majke bogova“, tzv. Metroon. Od osnutka Metroona u njemu su se pohranjivali svi dokumenti vezani za upravljanje polisom. Međutim, to ne znači da u prijašnjim razdobljima nije postojao prostor za tu svrhu. Atenom je upravljala Skupština, a državni službenik koji je obnašao dužnost njezina tajnika bio je zadužen za bilježenje spisa. Osim toga, on se brinuo i o njihovom pohranjivanju.¹³

Rimska Republika je intenzivirala praksu čuvanja dokumenata u 2. stoljeću prije Krista, kada je došla u kontakt s helenističkim državama. Općenito je vrlo mali broj dokumenta iz doba Rimske Republike ostao očuvan. Većina njih se tiče diplomatskih odnosa te je pronađena na području Grčke i pisana je grčkim jezikom. Nekoliko je razloga za takvu situaciju. Prvi je što su helenistička kraljevstva imala vlastite dobro razvijene arhive, a Rim, s druge strane, nije imao tradiciju upravljanja dokumentima. Još jedan razlog su dva požara na rimskom brežuljku Kapitolu iz 83. godine prije Krista i 69. godine poslije Krista. Velik broj dokumenata držao se na Kapitolu u obliku brončanih pločica, pa ih se većina prilikom požara uništila. Također, za helenistička kraljevstva su ugovori o odnosima s Rimom bili puno važniji jer je on bio sila u usponu i Grci su htjeli zaštititi vlastite interese.¹⁴

Ipak, najvažniji dokumenti o unutarnjim poslovima države, prije svega odluke rimskog Senata, su se čuvali zajedno s drugim dragocjenostima u riznici, tzv. Erariju (lat. *Aerarium*). Erarij se nalazio u hramu boga Saturna na Kapitolu, a o dokumentima smještenima u njemu brinuli su se financijski službenici, tzv. kvestori. Pred kraj Rimske Republike u sklopu zgrade Senata, koja se također nalazila na Kapitolu, osnovan je Tabularij (lat. *Tabularium*). U Tabulariju su se, za razliku od Erarija, čuvali isključivo dokumenti.¹⁵

¹² Sickinger, James. "Literacy, documents, and archives in the ancient Athenian democracy." *The American Archivist* 62, br. 2 (1999). <https://doi.org/10.17723/aarc.62.2.g817417023661u02> (20. 8. 2021.).

¹³ Ibid.

¹⁴ Culham, Phyllis. "Documents and Domus in Republican Rome." *Libraries & Culture* 26, br. 1 (1991): str. 121-123. <http://www.jstor.org/stable/25542326> (20. 8. 2021.).

¹⁵ Posner, *Archives in the ancient world*, n. dj., str. 160-167.

Od početka razdoblja Rimskog Carstva stanje s arhivima se značajno promijenilo. Moć cara je s vremenom sve više rasla, a ona Senata je ubrzano opadala. Tabularim je gubio na važnosti usporedno s tim procesom. Već je za vrijeme vladavine prvog rimskog cara Augusta većina dokumenta prebačena na rimski brežuljak Palatin, a arhiv se nalazio u sklopu kompleksa carske palače.¹⁶

Velik problem Rimskog Carstva, u administrativnom i pravnom smislu, bilo je krivotvorenje dokumenta. Administrativni aparat se s povećanjem teritorija i rastom populacije Carstva sve više usložnjavao, pa su državne vlasti bile prisiljene postrožiti način postupanja s dokumentima kako bi se mogle efikasnije nositi s pokušajima njihova krivotvorenja. Za rimske vlasti posebno su bili važni popisi stanovništva jer se na osnovu njih prikupljao porez. Podaci potrebni za sastavljanje popisa bilježili su se na listovima papirusa, pa je vjerojatno da su teritorijalno-upravne jedinice na prostoru Carstva imale prostorije koje su služile za čuvanje tih popisa, odnosno neku vrstu arhiva.¹⁷ Unatoč tome što je centralna vlast trošila puno vremena i sredstava na to da administrativni poslovi budu što bolje organizirani, sve veća birokratizacija bila je jedan od glavnih uzroka raspada države.

Rani srednji vijek, koji traje od 5. do 11. stoljeća, obilježen je provalama barbarskih naroda, propašću Zapadnog Rimskog Carstva i nastajanjem novih država na području Europe. Svi ti događaji uzrokovali su jako velike društvene promjene što se snažno odrazilo na smanjenje broja pismenih ljudi izvan crkvenih krugova, a samim time i na povećano nepovjerenje prema pisanim dokumentima te stagnaciju njihove količine.

Ipak, novija istraživanja pokazuju da je praksa korištenja i čuvanja dokumenata u ranom srednjem vijeku kompleksnija te da su laici u tim procesima sudjelovali u nešto većem opsegu. Brojnost dokumenata i razlozi zbog kojih se oni koriste uvelike ovise o značajkama razvoja pojedinog područja. U Bizantskom Carstvu državni aparat je opstao nakon propasti zapadnog dijela Rimskog Carstva, pa su se upotreba i čuvanje dokumenata nastavili odvijati. Prostor zapadne Europe se, s druge strane, razdijelio na niz država koje su tek gradile vlastite upravljačke strukture. Laici koji

¹⁶ Posner, *Archives in the ancient world*, n. dj., str. 189-190.

¹⁷ Faraguna, *Archives and archival documents in ancient societies*, n. dj., str. 269-272.

su upotrebljavali dokumente bili su uglavnom velikaši, a koristili su ih kao dokaze vlasništva nad određenim posjedom.¹⁸

Osim društvenog uređenja, postoje još dva važna razloga zbog kojih je predodžba o prevlasti Katoličke crkve u pogledu stvaranja i čuvanja dokumenata na zapadu Europe ostala dominantna. Prvi je taj što su crkve bile najkvalitetnije napravljene građevine u naselju. Crkve su često bile kamene, dok su svi ostali objekti bili drveni. Iz tog razloga one su bile najsigurnije mjesto za pohranjivanje spisa bilo koje vrste, ne samo onih crkvenih. Prema tome mnoštvo laičkih dokumenata ostalo je u crkvenim arhivima, iako nemaju veze s vjerskim poslovima. Drugi razlog je zbližavanje Katoličke Crkve i vladara dinastije Karolinga koji su tijekom 8. i 9. stoljeća vladali Franačkim Carstvom. Franački vladari su redovnicima prepustili brigu o stvaranju i čuvanju spisa te vođenje dvorskog arhiva.¹⁹

Od razdoblja razvijenog srednjeg vijeka, koji je počeo u 12. stoljeću, može se pratiti eksponencijalni rast broja dokumenata. Taj proces potaknut je unaprjeđivanjem pravnog sustava, postupnim razvojem upravnih institucija, ali i povećanjem dostupnosti materijala za pisanje. Isto tako, vladari su shvatili da zbog raspolaganja novcem u državnoj blagajni moraju znati koliko podanika imaju na svom teritoriju, tj. koliko ljudi plaća porez. Jačanje uloge vladara dovelo je do trajnog smještanja dvora na jednom području, a to se odnosilo i na dokumente u njihovom vlasništvu.²⁰

Kako je središnja vlast sve više jačala, dokumenti su postajali sve važniji za legitimaciju vlasti i pridobivanje ili zadržavanje moći na nekom prostoru. Markus Friedrich naglašava da su vladari uvidjeli opasnost nošenja najvažnijih dokumenata na putovanja ili ratišta zbog mogućnosti da oni dođu u posjed neprijatelja ili da se ozbiljno oštete. Zbog toga sve više pribjegavaju držanju dokumenata na određenom mjestu kako bi informacije koje su na njima zapisane, koliko god je to moguće, ostale na sigurnom.²¹

¹⁸ Brown, Warren, Marios Costambeys, Matthew Innes, and Adam Kosto, eds. *Documentary culture and the laity in the early Middle Ages*. Cambridge University Press, 2013., str. 370.

¹⁹ Ibid., str. 371-372.

²⁰ Friedrich, Markus. *The birth of the archive: a history of knowledge*. University of Michigan Press, 2018., str. 16-24.

²¹ Ibid., str. 30-31.

Rani novi vijek, koji obuhvaća razdoblje od kraja 15. do kraja 18. stoljeća, donio je dodatno jačanje uloge države, kao i neke druge značajne procese koji će pomoći daljnjem ubrzanom povećanju broja dokumenata i njihova korištenja. Prije svega su to zanimanje za povijest nastalo pod utjecajem renesanse, izum tiskarskog stroja koji je utjecao na proširenje kruga pismenih ljudi te pojava građanstva kao novog društvenog sloja čiji će način života i zanimanja značajno proširiti opseg korištenja dokumenata.

Porast složenosti državnog aparata tijekom 16. stoljeća doveo je do diferencijacije arhivskih poslova, a dobar primjer za prikazivanje takvog stanja je Dvorska kancelarija careva Svetog Rimskog Carstva u Innsbrucku. Kada je car Maksimilijan I. Habsburški došao na vlast 1490. godine spisi koji su pripadali Dvorskoj kancelariji bili su jako neorganizirani. Maksimilijan je pet godina kasnije uspio pokrenuti opsežne reforme koje će značajno unaprijediti upravljanje spisima. Službenik Dvorske kancelarije Wilhelm Putsch pronašao je velike količine dokumenata u različitim uredima diljem Innsbrucka, pa ih je sakupio i osmislio pomagala za njihovo lakše pretraživanje. Također, sin Maksimilijana I., Karlo V. uvidio je važnost brže cirkulacije dokumenata između različitih regionalnih središta Carstva kako bi se lakše moglo doći do potrebnih informacija.²²

U 17. i 18. stoljeću europska carstva su dodatno proširila svoje teritorije i pod utjecajem vjerskih ratova uvela regularne vojne jedinice. Ti su procesi dodatno birokratizirali državni aparat i povećali količinu dokumenta potrebnih za normalno funkcioniranje pojedinih segmenata društva. Svijest državnika o važnosti kontrole arhiva sve je više rasla, a arhivi su postali neizostavna sredstva političke moći.²³ Ovaj period važan je i zbog početka objavljivanja djela koja se tiču arhiva i organizacije gradiva.

²² Head, Randolph C. "Configuring European archives: spaces, materials and practices in the differentiation of repositories from the Late Middle Ages to 1700." *European History Quarterly* 46, br. 3 (2016): str. 504-505. <https://doi.org/10.1177/0265691416648530> (20. 8. 2021.).

²³ Popper, Nicholas. "Archives and the boundaries of early modern science." *Isis* 107, br. 1 (2016): str. 89. <https://doi.org/10.1086/686079> (20. 8. 2021.).

2.2. Arhivi u 19. i 20. stoljeću

Glavno obilježje arhiva u 19. stoljeću je njihova vezanost za nacionalne države. Preteče nacionalnih arhiva u nekim su državama utemeljene u ranom novom vijeku. Ipak, tek će Francuska revolucija, koja je iznjedrila ideje o stvaranju moderne nacionalne države, označiti prekretnicu u nastanku nacionalnih arhiva diljem Europe.

Kako ističe Stefan Berger, upravo će francuski primjer navesti druge europske zemlje da unutar svojih arhiva provedu reforme koje će unaprijediti organizaciju i olakšati pristup gradivu. Državni aparat je ubrzano rastao i postajao sve složeniji, a novonastali nacionalni arhivi su bili gotovo isključivo orijentirani na njegove potrebe, tj. obavljali su poslove koji su bili nužni za funkcioniranje državne uprave.²⁴ Ipak, nacionalni arhivi su imali značajnu ulogu i u procesu stvaranja nacionalnih država.

Nacionalne države i nacionalni pokreti, čiji se broj u Europi prve polovice 19. stoljeća povećavao, shvatili su da im arhivsko gradivo može koristiti u ostvarivanju zacrtanih ciljeva. Države su htjele posredstvom arhivskih dokumenata legitimirati svoju vlast i time je dodatno učvrstiti, a nacionalni pokreti su uz pomoć arhiva željeli izgraditi nacionalni identitet te pridobiti što više ljudi za svoje ideje.²⁵ U tome su se posebno istaknuli povjesničari koji su pomoću dokumenata pronađenih u arhivima prezentirali nacionalne povijesti pojedinih naroda.²⁶

Također, nacionalne države su pokušavale homogenizirati svoj teritorij i smanjiti razliku između pojedinih područja centralizirajući arhive. Konačni cilj i svojevrsni ideal kojem se težilo bio je prikupljanje cjelokupnog arhivskog gradiva države i njegovo smještanje u arhiv u glavnome gradu. Time bi arhiv glavnog grada postao najveći i najvažniji, no taj zahvat niti jedna država nije uspjela u potpunosti ostvariti. Najbliže tome su bile Španjolska i Prvo Francusko Carstvo pod Napoleonom Bonaparteom jer su one već duže vrijeme bile izrazito centralizirane, homogene države s praktički svim polugama vlasti smještenima u glavnome gradu. Za razliku od toga, u njemačkim zemljama

²⁴ Berger, Stefan. "The role of national archives in constructing national master narratives in Europe." *Archival Science* 13, br. 1 (2013): str. 5-6. <https://doi.org/10.1007/s10502-012-9188-z> (20. 8. 2021.).

²⁵ Ibid., str. 9.

²⁶ Ibid., str. 17.

se nikada nije postiglo ujedinjavanje spisa Svetog Rimskog Carstva Njemačke Narodnosti zato što pojedine regije nisu pristajale na slanje svojeg arhivskog gradiva u Berlin.²⁷

Još jedna važna promjena koju je Francuska revolucija donijela u europske arhive, a koja iz perspektive državnih vlasti nije bila pozitivna, je pravo svakog građanina na slobodan pristup arhivskim spisima. Zbog tog se zahtjeva postavilo pitanje otvorenosti arhivskih ustanova prema široj javnosti, a taj će postupak suočiti države s velikim izazovima i pitanjima koja su se ticala budućeg poslovanja.²⁸

Iako su arhivi, kao što je već naglašeno, puno pomogli u stvaranju nacionalnih država i pokreta, omogućavanje pristupa široj javnosti kosilo bi se s praksom tajnosti arhivskog gradiva koja se u 19. stoljeću provodila jednakim intenzitetom kao i u prethodnim razdobljima. Dapače, kontrola arhiva od strane državnih vlasti je postupno jačala.²⁹

Također, stroga kontrola i zatvorenost arhiva suprotna je današnjem uvriježenom mišljenju da su arhivi u tom razdoblju bili na raspolaganju piscima i istraživačima, prije svega povjesničarima. Istraživanja moderne povijesne znanosti, koja se razvila u 19. stoljeću, temeljila su se na korištenju povijesnih izvora te je stoga za povjesničare prioritet bio nesmetan pristup arhivima. Međutim, to ne znači da su države uvijek prihvaćale upotrebu određenog gradiva za istraživanje i omogućavale povjesničarima rad.³⁰

Istraživači su zbog takve situacije prije početka rada s dokumentima morali proći jako kompleksnu proceduru kako bi im ulazak u arhiv uopće bio dopušten. Prvi korak u tom procesu bio je pisanje molbe državnim vlastima, odnosno vladaru ili vladi kojom se traži dopuštenje za pristup gradivu. Pritom je bilo najvažnije zadobiti naklonost i povjerenje vlasti. Uspjeh u tome bio je izgledniji ako je istraživač dolazio na preporuku nekog uglednika ili ako je stekao poštovanje visoko rangiranih državnih službenika, koji su onda vlastima mogli jamčiti njegovu odanost i poštenje.³¹

Strani pisci i povjesničari su još daleko teže dobivali dopuštenje za pristup dokumentima jer nisu bili dio obrazovane elite države čije su gradivo tražili. Vlasti su najčešće sumnjale u namjere

²⁷ Berger, "The role of national archives", n. dj., str. 9.

²⁸ Ibid., str. 3-6.

²⁹ Müller, Philipp. "Archives and history: Towards a history of 'the use of state archives' in the 19th century." *History of the Human Sciences* 26, br. 4 (2013): str. 28. <https://doi.org/10.1177/0952695113502483> (20. 8. 2021.).

³⁰ Ibid., str. 28-29.

³¹ Berger, "The role of national archives", n. dj., str. 6-7.

njihovih istraživanja, što je bilo još i izraženije ako su dvije države bile u neprijateljskim odnosima. Primjerice, pruski povjesničar Leopold von Ranke nije dobio dopuštenje za ulazak u bavarski arhiv jer su Pruska i Bavarska godinu dana prije ratovala na suprotnim stranama, a Pruska je u tom ratu pobijedila. Zbog takvih okolnosti bavarski državni službenici su ocijenili da je previše rizično pruskom povjesničaru davati pristup njihovom arhivu te je njegov zahtjev odbijen.³²

Tema istraživanja je još jedan segment koji su državne vlasti posebno pažljivo procjenjivale tijekom procesa odobravanja pristupa gradivu. Ako je istraživač odabrao temu iz nedavne prošlosti nekog područja, puno su veći bili izgledi da bude odbijen nego oni koje su zanimala starija razdoblja. Osim toga, problem je predstavljala i regija koja je trebala biti obuhvaćena istraživanjem. Pogranična područja, oko kojih su se vodili međudržavni sporovi, su bila previše osjetljiva politička pitanja da bi se nekome izvana, pogotovo stranim istraživačima, dopustio pristup dokumentima vezanima za njih.³³

To najbolje pokazuje primjer austrijskog pisca Alessandra Volpija čiji je zahtjev za pristup dokumentima vezanim za povijest Tirola bavarski arhiv odbio. Bavarska vlada je smatrala da interesi i ugled Bavarske mogu biti ugroženi time što će dopustiti austrijskom piscu uvid u povijest područja koje je tek nedavno izgubila u sukobu s Austrijom.³⁴ Za razliku od Volpija, profesor povijesti na Sveučilištu u Münchenu August Kluckhohn s lakoćom je dobio dopuštenje za rad sa spisima. Iako nije bio Bavarac, kao sveučilišni profesor bio je službenik bavarske države. Osim toga, Kluckhohn je pisao o životu i političkoj karijeri baruna Johanna Adama von Ickstatta, utjecajnog bavarskog državnika koji je proveo mnoge važne reforme. Takav izbor teme podizao je ugled Bavarske te je zato Kluckhohn dobio svu potrebnu pomoć i potporu državnih vlasti za svoj rad.³⁵

Iako su, kao što je već naglašeno, u ranom novom vijeku napisani prvi arhivski priručnici, tek se tijekom 19. stoljeća rad u arhivima profesionalizira i počinje proces formiranja arhivistike kao znanosti. Zato se pažnja sve više posvećuje arhivskoj teoriji i praksi. Tome je puno pridonijelo objavljivanje tzv. „Nizozemskog priručnika“ Samuela Mullera, Johana Adriaana Feitha i Roberta Fruina. Do tada se gradivo uglavnom organiziralo prema načelu pertinencije, odnosno nije se

³² Müller, "Archives and history: Towards a history of 'the use of state archives'", n. dj., str. 28.

³³ Ibid., str. 34-35.

³⁴ Ibid., str. 34-35.

³⁵ Ibid., str. 30-36.

vodilo računa o podrijetlu gradiva nego samo o njegovoj vrsti.³⁶ U priručniku su se Muller, Faith i Fruin priklonili načelu provenijencije koja je, uz načelo prvobitnog reda, najvažnije arhivsko načelo. Provenijencija se temelji na poštivanju povijesnog konteksta u kojem je arhivsko gradivo nastalo, kao i specifičnosti njegovog stvaratelja. Načelo prvobitnog reda usko je vezano za provenijenciju. Organizacija gradiva prema tom načelu ostaje onakva kakva je bila prije nego što ga je stvaratelj predao arhivu.³⁷

Već početkom 20. stoljeća, a posebno iza Drugog svjetskog rata, počinje se stvarati pritisak na arhivske ustanove zbog ubrzanog nastanka velike količine gradiva. Zato arhivisti razmišljaju o tome kako definirati arhive kao institucije, o ulozi arhivista, te o unapređivanju organizacije, vrednovanja i izlučivanja gradiva. Unatoč mnogobrojnim suprotstavljenim stajalištima, najveći utjecaj na tom teorijski i praktično vrlo kompleksnom području ostvarili su britanski arhivist Hilary Jenkinson i američki arhivist Theodore R. Schellenberg.

Richard Stapleton naglašava da prilikom uspoređivanja Jenkinsonovog i Schellenbergovog rada treba uzeti u obzir da su karijere započeli u drugačijim okolnostima te zbog toga imaju različit odnos prema arhivima i arhivskom gradivu. Jenkinson je u britanskom Nacionalnom arhivu počeo raditi 1906. godine, a primarno se bavio srednjovjekovnim gradivom. Njegova knjiga „Priručnik arhivske administracije“ prvi put je objavljena 1922. godine. Schellenberg se, s druge strane, u Nacionalnom arhivu Sjedinjenih Američkih Država zaposlio 1935. godine, neposredno nakon njegova osnutka. On se odmah susreo i radio s velikim količinama novijeg gradiva jer je državna uprava stvarala sve više dokumenata. Uz to, američki kontinent je otkriven tek početkom ranog novog vijeka, pa Sjedinjene Američke Države nisu niti posjedovale gradivo iz razdoblja starog i srednjeg vijeka koje bi trebalo adekvatno pohraniti. Dvije najutjecajnije Schellenbergove knjige su „Moderni arhivi: načela i teorije“ iz 1956. godine i „Upravljanje arhivima“ iz 1965. godine.³⁸

Sir Hilary Jenkinson u svojoj definiciji arhiva naglašava važnost očuvanja objektivnosti arhivskog gradiva kako bi se sačuvao najtočniji mogući trag povijesti. Zato se zalaže za strogo poštivanje načela provenijencije i prvobitnog reda tijekom procesa sređivanja gradiva. Arhivista vidi kao

³⁶ Berger, "The role of national archives", n. dj., str. 11.

³⁷ Kolanović, Josip. "Arhivistika i povijest upravnih institucija." *Arhivski vjesnik*, br. 34-35 (1992): str. 12-14. <https://hrcak.srce.hr/68374> (20. 8. 2021.).

³⁸ Stapleton, Richard. "Jenkinson and Schellenberg: A Comparison". *Archivaria* 17 (January), (1983): str. 75-76. <https://archivaria.ca/index.php/archivaria/article/view/11021> (20. 8. 2021.).

nepriistranog čuvara gradiva čija odgovornost nije vrednovanje gradiva. Vrednovanje gradiva bi, prema Jenkinsonovom mišljenju, trebao provesti sam stvaratelj i to prije nego što ono stigne u arhiv. Iako Jenkinson ističe da arhivist treba pružiti relevantne informacije onima koji žele istražiti gradivo, u njegovo je vrijeme pružanje usluga javnosti još uvijek u drugom planu. U pogledu obrazovanja arhivista Jenkinson se zalagao za to da se arhivisti školuju zasebno od povjesničara jer je smatrao da će to doprinijeti postupnom odvajanju arhivistike od povijesne znanosti.³⁹

Theodore R. Schellenberg u fokus stavlja javnu dostupnost arhivskog gradiva i njegovu ulogu u provođenju različitih istraživanja. S obzirom na već spomenutu opsežnost gradiva s kojom se susreo, naglašava potrebu aktivnog upravljanja gradivom. U tu svrhu Schellenberg je vrijednost gradiva podijelio na primarnu i sekundarnu. Gradivo za samog stvaratelja posjeduje primarnu vrijednost, dok za arhivista ono ima sekundarnu vrijednost. Zadatak arhivista je vrednovati gradivo te odabrati ono koje će se pohraniti u arhivu i trajno čuvati. Ostalo gradivo se izlučuje i uništava što dovodi do smanjenja količine gradiva i pritiska na arhivske ustanove. Nedostatak aktivnog pristupa upravljanju gradivom, tj. vrednovanja gradiva je povećanje subjektivnosti pri oblikovanju arhiva. Što se tiče obrazovanja arhivista, Schellenberg smatra da bi se trebali školovati na isti način kao povjesničari uz stjecanje pojedinih znanja i vještina preuzetih iz bibliotekarstva.⁴⁰

U 70-ih i 80-ih godinama 20. stoljeća arhivisti su puno pažnje posvetili unapređivanju teorija vrednovanja arhivskog gradiva. Sva ta promišljanja imala su za cilj smanjiti količinu gradiva koja nastaje u državnoj upravi ili tijekom procesa poslovanja u pojedinim organizacijama. Jedna od tih teorija je funkcionalno vrednovanje koje, kao što je istakla Silvija Babić, počiva na „procjeni vrijednosti gradiva s obzirom na njegove mogućnosti da svjedoči o pojedinoj upravnoj ili poslovnoj aktivnosti, odnosno da svjedoči o bilo kojoj široj društvenoj funkciji.“⁴¹ Osim smanjenja količine gradiva, funkcionalno vrednovanje skraćuje i vrijeme potrebno za vrednovanje gradiva, pa ga zato danas brojne države primjenjuju u svojim arhivima. Uz funkcionalno vrednovanje postoji i njegova podvrsta, koja se naziva makrovrednovanje. Makrovrednovanje su osmislili

³⁹ Stapleton, "Jenkinson and Schellenberg", n. dj., str. 77-83.

⁴⁰ Ibid., str. 77-84.

⁴¹ Babić, Silvija. "Makrovrednovanje: kanadska metoda funkcionalnog vrednovanja." *Arhivski vjesnik*, vol. 47, br. 1, 2004, str. 4. <https://hrcak.srce.hr/7220> (20. 8. 2021.).

kanadski arhivisti 1990.-ih godina, a glavna njegova postavka je da se ne vrednuju pojedinačni dokumenti, nego je naglasak na funkcionalnosti gradiva kao cjeline.⁴²

2.3. Arhivi danas i u budućnosti

Arhivi u suvremenom dobu postaju sve važniji za funkcioniranje i razvoj cjelokupnog društva. Opseg osnovnih djelatnosti arhiva, a to su čuvanje, zaštita, obrada i osiguravanje dostupnosti arhivskog gradiva, danas se znatno proširuje i postaje sve raznolikiji. To je posljedica razvoja digitalne tehnologije koja omogućuje obradu sve veće količine informacija te njihovu globalnu dostupnost i diseminaciju. Zbog toga posebnu pažnju arhivska struka posvećuje inicijativama otvorene uprave, velikim količinama podataka (engl. *big data*) i digitalizaciji gradiva, kako bi se ono sačuvalo te bilo javno dostupno za korištenje u što većem opsegu. Javnost se upravo zbog razvoja digitalnog društva zainteresirala za arhive, pa se oni sve više okreću njenim interesima i potrebama te potiču uključivanje zajednica u svoj rad.⁴³

Što se tiče europskih arhivskih trendova, Vlatka Lemić upozorava da, kao i drugdje u svijetu, postoje izazovi vezani za sve brži razvoj informacijskog društva. Europska unija i njezine upravljačke strukture trude se uspostavljati održive arhivske politike. Europska komisija potiče suradnju između arhiva samih država članica, ali i onih na međunarodnoj razini. Posebno je važna suradnja arhiva sa stvarateljima gradiva i predstavnicima IT-sektora radi promicanja zaštite i elektroničke dostupnosti gradiva, a zbog ostvarivanja tog cilja osnovan je DLM (engl. *Document Lifecycle Management*) Forum.⁴⁴

Puno je organizacija i programa koji se bave razvojem te promocijom arhiva i arhivske struke u svijetu. Vodeća organizacija je Međunarodno arhivsko vijeće (engl. *International Council on Archives*, ICA). Međunarodno arhivsko vijeće povezuje i koordinira rad arhiva na globalnoj razini. Uz to, ICA se bavi planiranjem razvojnih strategija te usavršavanjem i ujednačavanjem rada arhivskih stručnjaka, kao što su različite norme i etički kodeksi. Temeljni dokument Međunarodnog arhivskog vijeća je „Opća deklaracija o arhivima“, koja ističe važnost raznolikosti

⁴² Babić, "Makrovrednovanje", n. dj., str. 4-5.

⁴³ Lemić, Vlatka. *Arhivi i digitalno doba*, Zagreb: Naklada Ljevak, 2019., str. 7-12.

⁴⁴ Ibid., str. 25-33.

arhiva te njihovu ulogu u očuvanju kolektivnog pamćenja i kulturne baštine. Također je važno spomenuti da ICA surađuje na brojnim projektima s različitim svjetskim organizacijama kao što su UNESCO, Vijeće Europe, Svjetska banka i Međunarodni savez knjižničarskih društava i ustanova (engl. *International Federation of Library Associations and Institutions*, IFLA).⁴⁵

Među važnim arhivskim organizacijama ističe se i ICARUS (engl. *International Centre for Archival Research*). ICARUS je međunarodno arhivsko udruženje čiji je cilj povezivanje stručnjaka, ustanova i udruga kroz brojne programe usmjerene prije svega na dostupnost arhivskog gradiva u digitalnom okruženju te razvoj održive infrastrukture potrebne za zaštitu pisane kulturne baštine. Najveći takvi projekti su „European Digital Treasures“ i „Time Machine“. Također, ICARUS radi na suradnji arhiva s drugim baštinskim institucijama, poput knjižnica i muzeja.⁴⁶

Osim što se pod utjecajem digitalne tehnologije sami arhivi kao institucije mijenjaju, odnos arhiva i društva također je postao drugačiji. Te promjene odražava i novi koncept arhiva, tzv. arhivi zajednica. Glavno obilježje tog koncepta je otvaranje arhiva prema društvu u cjelini. Na taj način oni prestaju biti isključivo institucije vezane za glavne centre moći, državne vlasti ili utjecajne organizacije. Arhivi nastoje svojim radom i uslugama obuhvatiti što više društvenih skupina. Suradnja s korisnicima postaje sve važniji segment rada arhivista i način na koji arhivisti mogu saznati neke nove informacije o gradivu koje se već nalazi u arhivu, a ujedno mogu od korisnika prikupiti i novo gradivo. Arhivisti sve više pažnje pridaju arhivskom gradivu povezanom s društvenim skupinama koje su u prošlosti iz bilo kojih razloga bile potlačene ili marginalizirane. Arhivsko gradivo je ključno za rekonstruiranje identiteta takvih društvenih skupina, čime arhivi postaju neizostavan dio borbe za društvenu jednakost.⁴⁷

Posebno treba izdvojiti digitalne arhive jer se zbog ubrzanog razvoja digitalne tehnologije na njih stavlja sve veći naglasak. Digitalnim arhivima je teško upravljati zbog velike količine informacija koja je u njima sadržana, pa je zato osmišljen novi koncept arhiva kao velikih količina podataka. Taj koncept počiva na računalnim metodama kojima se digitalno arhivsko gradivo raščlanjuje do

⁴⁵ Lemić, *Arhivi i digitalno doba*, n. dj., str. 13-18.

⁴⁶ Ibid., str. 34-39.

⁴⁷ Cook, Terry. "Evidence, memory, identity, and community: four shifting archival paradigms." *Archival science* 13, br. 2 (2013): str. 113-116. <https://doi.org/10.1007/s10502-012-9180-7> (20. 8. 2021.).

razine podataka. Arhivistima je tako olakšana organizacija i opisivanje gradiva, a korisnicima je omogućen pristup svim vrstama gradiva i njegovo učinkovitije pretraživanje.⁴⁸

Međutim, osim prednosti postoje i nedostaci vezani za koncept arhiva kao velikih količina podataka. Podaci se najčešće percipiraju kao objektivni, neutralni i potpuno neobrađeni materijal. To dovodi do zaboravljanja i nerazumijevanja cjelokupnog konteksta u kojem su ti podaci, tj. gradivo nastali. Isto tako, zanemaruje se prvobitna uloga gradiva. Obrada digitalnih podataka se također promatra kao potpuno neutralan proces zato što se obavlja pomoću računala. Ipak, čovjek mora biti uključen u obradu digitalnih podataka kako bi „naučio“ računalo postupima koje će kasnije ono samo provoditi, a jedan primjer takvog procesa je obrada prirodnog jezika. Pri provođenju postupaka „učenja“ računala ne uzima se u obzir da čovjek ima svoje vrijednosti, stavove, predrasude i preferencije koje se prenose na računalni softver. Zato bi utjecaj čovjeka na računalni softver mogao doprinijeti smanjivanju društvene jednakosti pri obradi gradiva. Time bi se ujedno poništili ciljevi zacrtani konceptom arhiva zajednica.⁴⁹

Kako bi se to spriječilo, odnosno da bi bile iskorištene samo pozitivne strane digitalne tehnologije arhivisti bi prije svega morali osvijestiti moguće negativne posljedice koje bi zbog toga zahvatile društvo. Nakon toga bi bila neophodna i aktivna uključenost arhivista u izradi računalnih softvera za digitalne arhive. Arhivisti bi trebali inkorporirati teorije i prakse koje se provode pri vrednovanju, opisivanju i organizaciji gradiva u računalne metode. Tako bi se postiglo da koncept arhiva kao velikih količina podataka bude učinkovit u obradi gradiva, a da istovremeno ne vrednuje gradivo na pogrešnim osnovama.⁵⁰

⁴⁸ Mordell, Devon. "Critical questions for archives as (big) data." *Archivaria* 87, br. 87 (2019). <https://scholar.uwindsor.ca/leddylibrarypub/55> (20. 8. 2021.).

⁴⁹ Ibid.

⁵⁰ Ibid.

3. Odnos arhivistike s drugim bliskim znanostima

Arhivska teorija i praksa su tijekom vremena doživjele opsežne promjene. Kako bi se moglo u potpunosti razumjeti zašto je do njih došlo, osim povijesti arhiva potrebno je proučiti i odnos arhivistike s drugim bliskim znanostima, bibliotekarstvom i povijesti.

3.1. Arhivistika i bibliotekarstvo

Metode kojima se služe arhivistika i bibliotekarstvo značajno se razlikuju, ali u digitalnom okruženju ovim se dvjema znanostima otvara iznimno velik broj mogućnosti za suradnju. Zbog boljeg razumijevanja specifičnih obilježja samih znanosti, iznimno je važno usporediti povijesni razvoj arhiva i knjižnica.

Razdoblje starog vijeka predstavlja najveći izazov u pokušaju nedvosmislenog određivanja arhivske ili knjižnične uloge pronađene prostorije ili objekta. Zato se često događa da se te nalaze definira kao knjižnice, iako u stvarnosti to nikada nisu bili. Jedan razlog za donošenje pogrešnih zaključaka nalazi se u tome da su arhivisti ponekad neskloni prihvatiti spise kao arhivske, osim ako materijal koji je korišten pri njihovoj izradi nije papir.⁵¹

Ipak, Tomas Lidman ističe da bi glavni kriterij prema kojem bi se određivalo radi li se o knjižnici ili arhivu, trebao biti odnos između pismenosti i oralne tradicije. U razdoblju prije 1. tisućljeća prije Krista literarna tradicija se prenosila uglavnom usmenim putem. Prekretnica se dogodila s pojavom grčke kulture jer se od tog razdoblja literarna dijela zapisuju u većem opsegu. Većina spisa nastala prije toga, neovisno o području ili materijalu na kojem su zapisani, tiču se državnih poslova, pa iz toga proizlazi zaključak da se radi o arhivskim dokumentima.⁵²

U srednjem vijeku je količina spisa općenito bila vrlo ograničena, ali pravni i financijski su ipak bili brojniji od onih literarnih. Veće zbirke knjiga u Europi posjedovali su samostani, gdje su redovnici prepisivali stare rukopise i stvarali nove, te sveučilišta kojima su knjige bile potrebne za ispunjavanje obrazovne uloge. Jedini izuzetak su bili pojedini vladari zainteresirani za književnost,

⁵¹ Lidman, Tomas. *Libraries and archives: A comparative study*. Elsevier, 2012., str. 16-17.

⁵² Ibid., str. 18.

znanost i umjetnost koji su posjedovali vlastite dvorske knjižnice. Ovakvo će se stanje promijeniti tek nakon izuma Gutenbergovog tiskarskog stroja u 15. stoljeću, kada će se količina i dostupnost knjiga značajno povećati.⁵³

Kao što je već spomenuto, jačanje države i njenog upravnog aparata u 16 i 17. stoljeću zahtijevalo je višu razinu organizacije arhiva. Državni službenici prikupljali su sve više informacija o stanovništvu, u prvom redu zbog prikupljanja poreza i organiziranja stalnih vojnih jedinica. Iako su se u ovom razdoblju pojavili prvi priručnici o smještanju i brizi za gradivo, još uvijek nije bila u potpunosti ostvarena centralizacija arhiva.

Državne vlasti su u isto vrijeme i nad knjižnicama htjele imati čvrst nadzor, tj. nadgledati optjecaj literature. Zbog toga su neke europske države već u 17. stoljeću osmislile pravne okvire koji su se ticali knjižnica. Tiskanje svake knjige trebalo je biti službeno odobreno. Povrh toga tiskarnice su bile obavezne predati po jedan primjerak knjige u dvorsku knjižnicu. Unatoč tome, knjižnice još uvijek nisu do kraja institucionalizirane jer su spomenuti propisi često bili neefikasni i nisu se provodili, a i broj država koje su imale pravne okvire još je uvijek bio relativno malen.⁵⁴

Druga polovica 18. stoljeća, tj. razdoblje prosvjetiteljstva bilo je posebno značajno za knjižnice. U to se vrijeme razvio ideal knjižnice kao institucije čija je svrha sakupiti svo do tada dostupno znanje. Na takva stremljenja najviše su utjecale ideje francuskih filozofa i prosvjećenih vladara, koje su do širih slojeva društva dopirale putem sve dostupnijih knjiga.⁵⁵

Francuska revolucija, Napoleonski ratovi, buđenje nacionalnih ideja i stvaranje nacionalnih država snažno su utjecali i na knjižnice i na arhive. Države su se sve više fokusirale na svoju bogatu povijest, a kako bi njihovo nasljeđe bilo vidljivo, uspostavljale su nacionalne knjižnice i arhive. Kako bi se dodatno naglasila njihova moć i bogatstvo, arhivi i knjižnice su često bili smješteni u velikim i bogato ukrašenim zgradama. Također, pod utjecajem Francuske revolucije sve se više teži smanjivanju državne kontrole nad knjižnicama i arhivima, kao i dostupnosti široj javnosti.⁵⁶

U 19. stoljeću, a posebno u njegovoj drugoj polovici, djelatnici arhiva i knjižnica uočili su potrebu za sustavnijom organizacijom gradiva, odnosno građe i to zbog njihove rastuće količine. Tada su nastala dva najpoznatija i najkorištenija sustava knjižnične klasifikacije. Prvi je Deweyeva

⁵³ Lidman, *Libraries and archives*, n. dj., str. 20-21.

⁵⁴ Ibid., str. 26-27.

⁵⁵ Ibid., str. 31-32.

⁵⁶ Ibid., str. 32-35.

decimalna klasifikacija (DDC) koju je 1870-ih godina osmislio američki knjižničar Melvil Dewey. Deweyeva decimalna klasifikacija ima deset glavnih skupina, a decimalna organizacija omogućava daljnju podjelu skupina u podskupine. Drugi sustav knjižnične klasifikacije je Univerzalna decimalna klasifikacija (UDK). Univerzalnu decimalnu kvalifikaciju predstavili su belgijski odvjetnici Paul Otlet i Henri LaFontaine 1905. godine. Ona ima još puno složeniju strukturu i, za razliku od Deweyeve koja se koristi samo za knjige, odnosi se na sve oblike zapisanog ljudskog znanja.⁵⁷

Knjižnice su nešto ranije počele koristiti metode klasifikacije, pa su arhivisti pritisnuti povećanjem količine gradiva u drugoj polovici 19. stoljeća počeli primjenjivati neke od tih metoda. Ipak, prevladao je princip provenijencije, koji su na samom prijelazu stoljeća osmislili nizozemski arhivisti, jer se pokazao najučinkovitijim za organizaciju arhivskog gradiva.⁵⁸

U 20. stoljeću postalo je evidentno da se razlike između arhiva i knjižnica sve više povećavaju. Najveći izazov s kojim su se suočili arhivi u istom razdoblju je vrednovanje arhivskog gradiva. Problem vrednovanja nastao je zbog sve bržeg umnožavanja gradiva, a rješenje nije lako naći jer postoji puno različitih teorija i pristupa vrednovanju. Dodatnu zapreku predstavljaju izražena subjektivnost samog postupka i to što se arhivist pri vrednovanju gradiva često mora osloniti na vlastito iskustvo.⁵⁹

Što se tiče knjižnica, već se u drugoj polovici 19. stoljeća, osim postojećih nacionalnih, pojavljuju narodne knjižnice. Narodne knjižnice su zamišljene kao institucije koje široj javnosti pružaju mogućnost proširivanja znanja. Uz njih postoje još i istraživačke knjižnice koje su najčešće vezane za sveučilišta i znanstvenu zajednicu. S obzirom na to da postoji jasna razlika između korisnika narodnih i istraživačkih knjižnica te da su im ciljevi koje žele ostvariti drugačiji, nacionalne knjižnice u 20. stoljeću prostor za djelovanje pronalaze između njih. One pokrivaju sve skupine korisnika i postaju krovne knjižnične institucije u svakoj državi. Zato im je glavni zadatak tijekom prošlog stoljeća bio objedinjavanje cjelokupne knjižnične građe što je postignuto kroz stvaranje nacionalnih bibliografija i skupnih kataloga.⁶⁰

⁵⁷ Lidman, *Libraries and archives*, n. dj., str. 41-43.

⁵⁸ *Ibid.*, str. 51.

⁵⁹ *Ibid.*, str. 82-86.

⁶⁰ *Ibid.*, str. 57-60.

Izazovi digitalnog doba, kao što su digitalizacija, otvoreni pristup gradivu, odnosno građi i dugoročno očuvanje materijala na digitalnim medijima koji sve brže napreduju i mijenjaju se, upućuju na to da bi povećani stupanj suradnje arhivistike i bibliotekarstva bio koristan za obje znanosti. Već postoje međunarodni projekti, poput „Europeane“, koji prikupljaju svjetsku kulturnu baštinu u digitaliziranom obliku surađujući s arhivima, knjižnicama, ali i muzejima. Ono što nedostaje, i što će biti jedan od izazova budućnosti, je koordinacija ovih triju institucija na nacionalnoj razini, čime bi očuvanje kulturne baštine postalo efikasnije i temeljitije.⁶¹

3.2. Arhivistika i povijest

U ranom novom vijeku pisci su prilikom obrađivanja povijesnih tema počeli koristiti povijesne izvore poput anala i kronika.⁶² Međutim, do pred kraj 18. stoljeća se smatralo da ne postoji jasna distinkcija između logike prošlosti i sadašnjosti. Takvo tumačenje proizašlo je iz mišljenja da sve događaje, bili oni prošli ili sadašnji pokreću isti motivi. Stoga su prošli događaji mogli služiti samo kao primjeri onoga što treba ili ne treba činiti u sadašnjosti.⁶³

Puna svijest o tome da se razumijevanje prošlosti bitno razlikuje od razumijevanja sadašnjosti razvila se u turbulentnom razdoblju kraja 18. i početka 19. stoljeća. Ono je započelo velikim tehnološkim promjenama koje je donijela prva industrijska revolucija, a nastavljeno nizom političkih i društvenih previranja, počevši od Francuske revolucije, preko Napoleonskih ratova, pa sve do ponovne restauracije starih režima. Takva nagla izmjena vrijednosnih i političkih sustava potakla je ljude na idealiziranje prošlih vremena. Sve to pojačavao je romantizam koji je prezirao sadašnjost, a srednjovjekovna i antička vremena doživljavao kao neiskvarena, odnosno puna vrlina. Zbog toga se stav prema povijesnim izvorima, bez obzira na njihovu vrstu, promijenio te su se oni počeli aktivno prikupljati i proučavati.⁶⁴

⁶¹ Lidman, *Libraries and archives*, n. dj., str. 107-112.

⁶² Žontar, Jože. "Historiografija i arhivistika." *Arhivski vjesnik*, br. 42 (1999): str. 170. <https://hrcak.srce.hr/10591> (20. 8. 2021.).

⁶³ Cook, Terry. "The archive (s) is a foreign country: historians, archivists, and the changing archival landscape." *The American Archivist* 74, br. 2 (2011): str. 603. <https://doi.org/10.17723/aarc.74.2.xm04573740262424> (20. 8. 2021.).

⁶⁴ *Ibid.*, str. 603-604.

Kako bi se odmakla od dotadašnjeg pripovjednog načina izražavanja, koji ju je gotovo u potpunosti približio književnosti, razvila vlastite istraživačke metode i postigla objektivnost, povijesna znanost se počela služiti povijesnim izvorima, prije svega pisanim. Stari dokumenti, koji su služili kao povijesni izvori, pretežno su se smještali u arhive te su zbog toga arhivi povjesničarima postali glavno sredstvo rada. Povjesničari su u 19. stoljeću arhive smatrali, prema riječima već spominjanog pruskog povjesničara Leopolda von Rankea, „sluškinjama povjesničara“. Drugim riječima, povjesničari su arhive percipirali isključivo kao alat za otkrivanje onoga, kao što se izrazio Ranke, „što se zaista dogodilo, odnosno kako je uistinu bilo“.⁶⁵

U drugoj polovici 20. stoljeća arhivi su prestali biti na raspolaganju samo povjesničarima, kao netaknuti izvori dokumenata koji čekaju da ih povjesničari nađu i interpretiraju njihov sadržaj. To se dogodilo zato što su arhivisti, zbog mnoštva novijeg gradiva o kojem se trebalo pobrinuti, započeli s aktivnim pristupom arhivskom gradivu. Terry Cook naglašava da je vrednovanje arhivskog gradiva postupak koji je najviše doprinio udaljavanju pristupa povjesničara i pristupa arhivista, a pod njegovim utjecajem su povjesničari izgubili korak s razvojem arhivistike. Povijesna istraživanja nije moguće provesti bez upotrebe izvora, pa se zato povjesničari ne slažu s time da se arhivisti vrednovanjem miješaju u odabir gradiva koje će ostati sačuvano. Čak se niti postmodernistički povjesničari nisu uspjeli oduprijeti takvom načinu razmišljanja.⁶⁶

Ipak, udaljavanje arhivistike i povijesti, koje je nastalo u proteklim desetljećima šteti i jednoj i drugoj znanosti. Kako bi se situacija poboljšala, povjesničari bi se trebali upoznati s radom arhiva kao institucija, a ne ih percipirati isključivo kao čuvare izvora i potporu njihovom istraživačkom radu. Također, povjesničari bi proučavanjem arhivske teorije i prakse bolje razumjeli proces prikupljanja, sređivanja i vrednovanja gradiva. Arhivisti bi, s druge strane, morali uzeti u obzir opsežne promjene koje su se u teorijskom i metodološkom smislu dogodile u povijesnoj znanosti te bi tako mogli još kvalitetnije odgovoriti na sve kompleksnije zahtjeve povjesničara.⁶⁷

Prostor za obnovu tješnje povezanosti između arhivistike i povijesti otvara se u primjenama digitalne tehnologije. Primjerice, suradnja bi se mogla ostvariti kroz različite alate koji bi povjesničarima, ali i ostalim znanstvenicima, pomogli da se lakše služe digitaliziranim arhivskim

⁶⁵ Cook, "The archive (s) is a foreign country", n. dj., str. 608-609.

⁶⁶ Ibid., str. 610-611.

⁶⁷ Blouin Jr, Francis X., and William G. Rosenberg. *Processing the past. Contesting authority in history and the archives*. Oxford University Press, 2011., str. 207-211.

gradivom. Povjesničari bi u tom slučaju mogli pomoći arhivistima u osmišljavanju i unapređivanju takvih alata.⁶⁸

⁶⁸ Blouin Jr, Rosenberg, *Processing the past*, n. dj. str. 211-214.

4. Zaključak

Informacije su oduvijek bile vrlo dragocjene, pa se težilo tome da ih se zaštiti što je moguće učinkovitije. Zato su preteče arhiva nastale i prije izuma pisma, odnosno početka stvaranja dokumenata. Ipak, svijest o važnosti čuvanja dokumenata uvelike je ovisila o stupnju razvoja društva u pojedinom periodu. Glavno obilježje arhiva u razdoblju starog i srednjeg vijeka bila je njihova vezanost za tijela vlasti, odnosno elitu koja je sudjelovala u vladi. Dio tog povlaštenog sloja, osim vladara, bili su pisari i svećenici jer su se jedino oni, zbog svog obrazovanja, mogli adekvatno brinuti za spise. Također, produkcija dokumenata ovisila je o stupnju organizacije neke državne zajednice i njezinoj mogućnosti da kontrolira društvo nad kojim vlada. Čvršća vlast podrazumijevala je bolju kontrolu nad stanovništvom i prirodnim resursima, a da bi se to uspjelo ostvariti bilo je potrebno prikupiti mnoštvo informacija, zabilježiti ih i čuvati.

Rani novi vijek je donio tehničke izume i društvene promjene koje su omogućile nastanak veće količine dokumenata i pobudile interes za njih. Sve će to kulminirati Francuskom revolucijom i zahtjevom za otvorenost arhiva. Unatoč tome, u 19. stoljeću su se nacionalne države u nastanku vrlo teško odricale tajnosti arhiva i arhivskog gradiva. Postupno su države ipak uočile vrijednost arhivskih dokumenata u legitimaciji vlasti na određenom prostoru i homogenizaciji teritorija. Zato su državne vlasti dopustile povjesničarima da uz pomoć dokumenata prikažu nacionalne povijesti pojedinih naroda. Najveći problem s kojim se arhivi suočavaju od kraja 19. stoljeća do današnjih dana je ubrzano povećavanje količine gradiva. Kako bi se s time uspješno nosili, arhivisti neprestano osmišljavaju nove teorije vrednovanja gradiva.

Pred budućim arhivistima je i mnoštvo drugih izazova, poput osiguravanja aktivnog uključivanja javnosti u rad arhiva i uravnoteženog prikupljanja gradiva kako bi se ostvarila jednakost svih društvenih skupina. Digitalna tehnologija, s jedne strane, puno pomaže arhivistima u radu, ali s druge strane, oni uvijek trebaju imati na umu njezine negativne karakteristike kako se do sada postignuti ciljevi ne bi ugrozili. U svladavanju svih prepreka arhivistici, unatoč trenutnom udaljavanju, puno može pomoći i povijest. Također, srodne baštinske institucije, poput knjižnica i muzeja, mogu još bližom suradnjom s arhivima potaknuti učinkovitije očuvanje kulturne baštine te time zajamčiti kontinuirani napredak društva.

5. Literatura

1. Babić, Silvija. "Makrovrednovanje: kanadska metoda funkcionalnog vrednovanja." *Arhivski vjesnik*, vol. 47, br. 1, 2004, str. 7-19. <https://hrcak.srce.hr/7220> (20. 8. 2021.).
2. Bausi, Alessandro, Christian Brockmann, Michael Friedrich, and Sabine Kienitz. *Manuscripts and Archives: Comparative Views on Record-Keeping*, Berlin, Boston: De Gruyter, 2018. <https://doi.org/10.1515/9783110541397> (20. 8. 2021.).
3. Berger, Stefan. "The role of national archives in constructing national master narratives in Europe." *Archival Science* 13, br. 1 (2013): 1-22. <https://doi.org/10.1007/s10502-012-9188-z> (20. 8. 2021.).
4. Blouin Jr, Francis X., and William G. Rosenberg. *Processing the past. Contesting authority in history and the archives*. Oxford University Press, 2011.
5. Brown, Warren, Marios Costambeys, Matthew Innes, and Adam Kostó, eds. *Documentary culture and the laity in the early Middle Ages*. Cambridge University Press, 2013.
6. Cook, Terry. "The archive (s) is a foreign country: historians, archivists, and the changing archival landscape." *The American Archivist* 74, br. 2 (2011): 600-632. <https://doi.org/10.17723/aarc.74.2.xm04573740262424> (20. 8. 2021.).
7. Cook, Terry. "Evidence, memory, identity, and community: four shifting archival paradigms." *Archival science* 13, br. 2 (2013): 95-120. <https://doi.org/10.1007/s10502-012-9180-7> (20. 8. 2021.).
8. Culham, Phyllis. "Documents and Domus in Republican Rome." *Libraries & Culture* 26, br. 1 (1991): 119-34. <http://www.jstor.org/stable/25542326> (20. 8. 2021.).
9. Faraguna, Michele, ed. *Archives and archival documents in ancient societies: Legal documents in ancient societies IV, Trieste 30 September-1 October 2011*. EUT Edizioni Università di Trieste, 2013. <https://www.openstarts.units.it/handle/10077/8649> (20. 8. 2021.).

10. Ferioli, Piera, Enrica Fiandra, Gian Giacomo Fissore, and Marcella Frangipane, eds. *Archives before writing*. Roma: Pubblicazione Degli Archivi di Stato, 1994. https://www.researchgate.net/publication/311558743_Archives_before_Writing (20. 8. 2021.).
11. Friedrich, Markus. *The birth of the archive: a history of knowledge*. University of Michigan Press, 2018.
12. Head, Randolph C. "Configuring European archives: spaces, materials and practices in the differentiation of repositories from the Late Middle Ages to 1700." *European History Quarterly* 46, br. 3 (2016): 498-518. <https://doi.org/10.1177/0265691416648530> (20. 8. 2021.).
13. Kolanović, Josip. "Arhivistika i povijest upravnih institucija." *Arhivski vjesnik*, br. 34-35 (1992): 9-20. <https://hrcak.srce.hr/68374> (20. 8. 2021.).
14. Lemić, Vlatka. *Arhivi i digitalno doba*, Zagreb: Naklada Ljevak, 2019.
15. Lidman, Tomas. *Libraries and archives: A comparative study*. Elsevier, 2012.
16. Mordell, Devon. "Critical questions for archives as (big) data." *Archivaria* 87, br. 87 (2019): 140-161. <https://scholar.uwindsor.ca/leddylibrarypub/55> (20. 8. 2021.).
17. Müller, Philipp. "Archives and history: Towards a history of 'the use of state archives' in the 19th century." *History of the Human Sciences* 26, br. 4 (2013): 27-49. <https://doi.org/10.1177/0952695113502483> (20. 8. 2021.).
18. Popper, Nicholas. "Archives and the boundaries of early modern science." *Isis* 107, br. 1 (2016): 86-94. <https://doi.org/10.1086/686079> (20. 8. 2021.).
19. Posner, Ernst. *Archives in the ancient world*. Reprinted by Society of American Archivists with Harvard University Press, 2003. <http://files.archivists.org/pubs/free/ArchivesInTheAncientWorld-2003.pdf> (20. 8. 2021.).
20. Sickinger, James. "Literacy, documents, and archives in the ancient Athenian democracy." *The American Archivist* 62, br. 2 (1999): 229-246. <https://doi.org/10.17723/aarc.62.2.g817417023661u02> (20. 8. 2021.).

21. Stapleton, Richard. "Jenkinson and Schellenberg: A Comparison". *Archivaria* 17 (January), (1983): 75-85. <https://archivaria.ca/index.php/archivaria/article/view/11021> (20. 8. 2021.).
22. Žontar, Jože. "Historiografija i arhivistika." *Arhivski vjesnik*, br. 42 (1999): 169-176. <https://hrcak.srce.hr/10591> (20. 8. 2021.).

Koncepti arhiva u prošlosti

Sažetak

Predodžba arhiva, njihova uloga i društvena važnost mijenjali su se u različitim povijesnim razdobljima. U starom vijeku, za vrijeme srednjeg vijeka te u razdoblju ranog novog vijeka arhivi su prije svega služili kao mjesta čuvanja dokumenata, koji su bili važni za trgovinu, gospodarstvo i pitanja vlasništva. Također, arhivi su bili vezani za društvenu elitu, poput svećenika, plemstva i vladara. Od 19. stoljeća arhivi postupno postaju središta povijesnih istraživanja što je bilo potaknuto nastankom modernih nacionalnih država i razvojem historiografije. Početkom 20. stoljeća arhivi se suočavaju s ubrzanim umnažanjem gradiva, a kako bi se s time lakše nosili arhivisti su prisiljeni neprestano unaprjeđivati teorije vrednovanja gradiva. Uz to, arhivi danas postaju sve važniji za znanstvenu zajednicu, ali i širu javnost, pa je suradnja s korisnicima iznimno bitan segment rada arhivista. Današnje digitalno okruženje arhivima donosi prednosti, no istovremeno je i puno izazova s kojima se trebaju nositi. Osim navedenog, obrađeno je pitanje odnosa arhivistike i njoj bliskih znanosti, bibliotekarstva i povijesti. U prošlosti nije bilo toliko jasnog razgraničenja u ulozi knjižnica i arhiva kao što je to danas. Također, povijesna znanost je tretirala arhive kao institucije u potpunosti podređene povijesnim istraživanjima, odnosno arhivistiku kao sastavni dio pomoćnih povijesnih znanosti. Povijest i arhivistika su danas ravnopravne znanosti koje međusobno surađuju i doprinose razvoju društva.

Ključne riječi: arhivi, povijest arhiva, razvoj arhiva, arhivistika, bibliotekarstvo, povijest

Historical view on archival concepts

Summary

The perception of archives, their role and social importance has changed in different historical periods. In the ancient period, during the Middle Ages and in the early modern period archives primarily served as storage places for documents which were important for trade, economy, and property issues. Also, archives were tied to the social elite, such as priests, nobility, and rulers. Since the 19th century, archives gradually became centers of historical research, which was encouraged by the emergence of modern nation-states and the development of historiography. At the beginning of the 20th century archives faced accelerated reproduction of archival material, and to cope with these circumstances, archivists were forced to constantly improve theories of archival appraisal. Nowadays, archives are becoming increasingly important for scientific and broader communities, so cooperation with users is an extremely important segment of archival work. Today's digital environment brings benefits to archives, but at the same time there are many challenges to deal with. In addition, the relationship between archival science and related sciences, librarianship and history, is discussed. In the past, the differences between archives and libraries were not so evident as they are today. Also, history treated archives as institutions completely subordinated to historical research. History and archival science are now equal sciences that cooperate with each other and contribute to the development of society.

Key words: archives, archival history, archival development, archival science, library science, history